भारतीय राज्यघटना – राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे (भाग 4, कलम 36–51)

मोफत नोट्स व सरावासाठी Telegram चॅनेल जॉइन करा

1. मार्गदर्शक तत्त्वे – ओळख

राज्यघटनेच्या **भाग 4 (कलम 36 ते 51)** मध्ये राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे (Directive Principles of State Policy – DPSP) दिली आहेत. ही संकल्पना **आयर्लंडच्या राज्यघटनेतून** घेतली आहे (आयर्लंडने ती स्पेनकडून घेतली होती). **कलम 37** नुसार ही तत्त्वे **न्यायालयामार्फत अंमलबजावणीयोग्य नाहीत (non-justiciable)**, परंतु ती **देशाच्या शासनव्यवहारात मूलभूत** आहेत आणि कायदे करताना ती लागू करणे हे राज्याचे कर्तव्य आहे. त्यांचा उद्देश **कल्याणकारी राज्य** व **सामाजिक-आर्थिक लोकशाही** स्थापन करणे हा आहे.

मुद्दा	मूलभूत हक्क (भाग 3)	मार्गदर्शक तत्त्वे (भाग 4)
स्वरूप	नकारात्मक – राज्यावर बंधने	सकारात्मक – राज्याला दिशा/सूचना
न्यायालयीन संरक्षण	न्यायप्रविष्ट (justiciable) – कलम 32 व 226	न्यायप्रविष्ट नाहीत (कलम 37)
उद्देश	राजकीय लोकशाही	सामाजिक व आर्थिक लोकशाही
स्रोत	अमेरिकेचे Bill of Rights	आयर्लंडची राज्यघटना
भर	व्यक्तीचे कल्याण	समाजाचे (समूहाचे) कल्याण

2. कलमवार मार्गदर्शक तत्त्वे

कलम	तरतूद (सोप्या शब्दांत)
36	'राज्य' या शब्दाची व्याख्या – कलम 12 प्रमाणेच
37	तत्त्वे न्यायालयात अंमलबजावणीयोग्य नाहीत; पण शासनात मूलभूत
38	लोककल्याणासाठी सामाजिक, आर्थिक व राजकीय न्याय असलेली समाजव्यवस्था; **38(2)** – उत्पन्न, दर्जा व संधी यांतील विषमता कमी करणे (44 वी घटनादुरुस्ती, 1978)
39	(अ) सर्वांना उपजीविकेचे पुरेसे साधन; (ब) भौतिक साधनसंपत्तीचे सामूहिक हितासाठी वाटप; (क) संपत्तीचे केंद्रीकरण टाळणे; (ड) **स्त्री-पुरुषांना समान कामासाठी समान वेतन**; (इ) कामगार व मुलांचे आरोग्य जपणे; (फ) मुलांच्या निकोप विकासाच्या संधी (42 वी दुरुस्ती)
39A	**समान न्याय व मोफत कायदेशीर मदत** (42 वी दुरुस्ती, 1976)
40	**ग्रामपंचायतींचे संघटन** व त्यांना स्वराज्य संस्था म्हणून अधिकार
41	काम, शिक्षण तसेच बेकारी, वार्धक्य, आजारपण व अपंगत्वात सार्वजनिक साहाय्याचा हक्क
42	कामाची न्याय्य व मानवी परिस्थिती आणि **प्रसूती साहाय्य**
43	कामगारांना **निर्वाह वेतन (living wage)**; ग्रामीण भागात **कुटीरोद्योगांना** प्रोत्साहन
43A	उद्योगांच्या व्यवस्थापनात **कामगारांचा सहभाग** (42 वी दुरुस्ती)

43B	**सहकारी संस्थांना** प्रोत्साहन (97 वी दुरुस्ती, 2011)
44	संपूर्ण देशात नागरिकांसाठी **समान नागरी कायदा** (Uniform Civil Code)
45	**6 वर्षांखालील** मुलांची बाल्यावस्थेतील काळजी व शिक्षण (86 वी दुरुस्ती, 2002 नंतरचे स्वरूप)
46	अनुसूचित जाती, जमाती व दुर्बल घटकांचे शैक्षणिक व आर्थिक हित जपणे; अन्याय व शोषणापासून संरक्षण
47	पोषणमान, राहणीमान व सार्वजनिक आरोग्य सुधारणे; **मादक पेये व आरोग्यास अपायकारक अमली पदार्थांवर बंदी** (औषधी उपयोग वगळून)
48	शेती व पशुपालनाचे आधुनिक, शास्त्रीय संघटन; **गायी, वासरे व इतर दुभत्या/ओढकाम करणाऱ्या जनावरांच्या कत्तलीस प्रतिबंध**
48A	**पर्यावरणाचे संरक्षण** व वने आणि वन्यजीवांचे रक्षण (42 वी दुरुस्ती)
49	राष्ट्रीय महत्त्वाची **स्मारके, स्थळे व वस्तू** यांचे संरक्षण
50	सार्वजनिक सेवांमध्ये **न्यायमंडळ कार्यकारी मंडळापासून वेगळे** करणे
51	**आंतरराष्ट्रीय शांतता व सुरक्षितता**; राष्ट्रांमध्ये सन्माननीय संबंध; आंतरराष्ट्रीय वाद लवादाने सोडवण्यास प्रोत्साहन

3. तत्त्वांचे वर्गीकरण (अभ्यासासाठी – घटनेत नमूद नाही)

प्रकार	कलमे	मुख्य विचार
समाजवादी	38, 39, 39A, 41, 42, 43, 43A, 47 (पोषण/आरोग्य)	आर्थिक-सामाजिक न्याय, विषमता कमी करणे
गांधीवादी	40, 43 (कुटीरोद्योग), 43B, 46, 47 (मद्यबंदी), 48 (गोवंश संरक्षण)	ग्रामस्वराज्य, दुर्बल घटकांचे उत्थान
उदारमतवादी-बौद्धिक	44, 45, 48 (शास्त्रीय शेती), 48A, 49, 50, 51	समान नागरी कायदा, पर्यावरण, आंतरराष्ट्रीय शांतता

4. घटनादुरुस्त्या व महत्त्वाचे खटले

42 वी (1976)
39(फ), 39A, 43A, 48A जोडले

44 वी (1978)
कलम 38(2) जोडले

86 वी (2002)
कलम 45 बदलले; 21A व 51A(ट) जोडले

97 वी (2011)
कलम 43B – सहकारी संस्था

खटला / वर्ष	निर्णयाचा सार
चंपकम दोराईराजन (1951)	संघर्ष झाल्यास मूलभूत हक्क मार्गदर्शक तत्त्वांवर वरचढ
गोलकनाथ (1967)	संसद मूलभूत हक्कांत दुरुस्ती करून ते कमी करू शकत नाही
केशवानंद भारती (1973)	'मूलभूत संरचना' सिद्धांत; कलम 31C चा पहिला भाग वैध
मिनर्व्हा मिल्स (1980)	मूलभूत हक्क व मार्गदर्शक तत्त्वे यांतील **समतोल** हा मूलभूत संरचनेचा भाग; 42 व्या दुरुस्तीने 31C चा केलेला विस्तार रद्द

लक्षात ठेवा: कलम 31C 25 व्या घटनादुरुस्तीने (1971) जोडले – कलम 39(ब) व (क) अंमलात आणणारे कायदे कलम 14 व 19 च्या आधारे रद्द करता येणार नाहीत.

5. अंमलबजावणीची उदाहरणे

कायदा / उपक्रम	संबंधित कलम
73 वी घटनादुरुस्ती (1992) – पंचायत राज	40
विधी सेवा प्राधिकरण कायदा, 1987	39A
समान वेतन कायदा, 1976	39(ड)
महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा, 2005; महाराष्ट्र रोजगार हमी योजना	41
प्रसूती लाभ कायदा, 1961	42
राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा, 2013	47
वन्यजीव संरक्षण कायदा 1972; वन संवर्धन कायदा 1980	48A
प्राचीन स्मारके व पुरातत्त्व स्थळे आणि अवशेष कायदा, 1958	49
फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973 – न्यायिक व कार्यकारी दंडाधिकारी वेगळे	50

6. भाग 4 बाहेरील निर्देश

कलम	तरतूद
335	सेवांमध्ये अनुसूचित जाती-जमातींच्या दाव्यांचा प्रशासनाची कार्यक्षमता राखून विचार
350A	भाषिक अल्पसंख्याक मुलांना प्राथमिक स्तरावर **मातृभाषेतून शिक्षण**
351	**हिंदी भाषेचा** प्रसार व विकास

7. प्रसिद्ध मते व महत्त्वाचे मुद्दे

• डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी मार्गदर्शक तत्त्वांना घटनेचे **'नवे वैशिष्ट्य' (novel feature)** म्हटले; ती 1935 च्या कायद्यातील **'Instrument of Instructions'** सारखी आहेत असेही सांगितले.
• ग्रॅनव्हिल ऑस्टिन यांनी मूलभूत हक्क व मार्गदर्शक तत्त्वे यांना **'घटनेचा विवेक' (Conscience of the Constitution)** म्हटले.
• के. टी. शाह – 'बँकेच्या सोयीनुसार वटणारा **धनादेश**'; नासिरुद्दीन – '**नववर्षाचे संकल्प**' (टीका).
• **सप्रू समिती (1945)** ने हक्कांचे न्यायप्रविष्ट व न्यायप्रविष्ट नसलेले असे दोन प्रकार सुचवले.
• **गोवा** राज्यात पूर्वीपासून समान नागरी कायदा लागू; **उत्तराखंड**ने 2024 मध्ये समान नागरी संहिता कायदा केला.

8. सराव MCQ – 56 प्रश्न

1 राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे राज्यघटनेच्या कोणत्या भागात आहेत?
(अ) भाग 4A (ब) भाग 5 (क) भाग 4 (ड) भाग 3

2 मार्गदर्शक तत्त्वांची संकल्पना कोणत्या देशाच्या राज्यघटनेतून घेतली?
(अ) कॅनडा (ब) अमेरिका (क) आयर्लंड (ड) ऑस्ट्रेलिया

3 मार्गदर्शक तत्त्वे न्यायालयात अंमलबजावणीयोग्य नाहीत, असे कोणते कलम सांगते?
(अ) कलम 37 (ब) कलम 32 (क) कलम 36 (ड) कलम 38

4 कलम 36 मध्ये 'राज्य' ची व्याख्या कोणत्या कलमाप्रमाणे आहे?
(अ) कलम 14 (ब) कलम 13 (क) कलम 12 (ड) कलम 21

5 ग्रामपंचायतींचे संघटन करण्याचे निर्देश कोणत्या कलमात आहेत?
(अ) कलम 46 (ब) कलम 40 (क) कलम 43 (ड) कलम 41

6 समान नागरी कायद्याचा उल्लेख कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 50 (ब) कलम 45 (क) कलम 48 (ड) कलम 44

7 स्त्री-पुरुषांना समान कामासाठी समान वेतन हे तत्त्व कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 41 (ब) कलम 39(अ) (क) कलम 39(ड) (ड) कलम 43

8 समान न्याय व मोफत कायदेशीर मदत (कलम 39A) कोणत्या घटनादुरुस्तीने जोडली?
(अ) 44 वी (ब) 42 वी (क) 97 वी (ड) 86 वी

9 सहकारी संस्थांना प्रोत्साहन देणारे कलम 43B कोणत्या दुरुस्तीने जोडले?
(अ) 73 वी (1992) (ब) 42 वी (1976) (क) 86 वी (2002) (ड) 97 वी (2011)

10 पर्यावरण, वने व वन्यजीव यांचे संरक्षण कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 51A (ब) कलम 49 (क) कलम 48A (ड) कलम 48

11 न्यायमंडळ कार्यकारी मंडळापासून वेगळे करण्याचे निर्देश कोणत्या कलमात आहेत?
(अ) कलम 39A (ब) कलम 50 (क) कलम 49 (ड) कलम 51

12 आंतरराष्ट्रीय शांतता व सुरक्षितता वाढवण्याचे निर्देश कोणत्या कलमात आहेत?
(अ) कलम 49 (ब) कलम 51 (क) कलम 50 (ड) कलम 48A

13 राष्ट्रीय महत्त्वाच्या स्मारकांचे संरक्षण कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 49 (ब) कलम 50 (क) कलम 48 (ड) कलम 51

14 मादक पेये व अमली पदार्थांवर बंदी आणण्याचे निर्देश कोणत्या कलमात आहेत?
(अ) कलम 47 (ब) कलम 48 (क) कलम 46 (ड) कलम 43

15 कलम 38(2) – उत्पन्नातील विषमता कमी करणे – कोणत्या दुरुस्तीने जोडले?
(अ) 44 वी (1978) (ब) 42 वी (1976) (क) 25 वी (1971) (ड) 86 वी (2002)

16 86 व्या घटनादुरुस्तीनंतर कलम 45 कोणत्या वयोगटातील मुलांच्या काळजी व शिक्षणाबाबत आहे?
(अ) 14 वर्षांखालील (ब) 6 ते 14 वर्षे (क) 6 वर्षांखालील (ड) 3 ते 10 वर्षे

17 6 ते 14 वयोगटातील मुलांना मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा मूलभूत हक्क कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 21A (ब) कलम 51A(ट) (क) कलम 46 (ड) कलम 45

18 उद्योगांच्या व्यवस्थापनात कामगारांचा सहभाग कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 43B (ब) कलम 43 (क) कलम 43A (ड) कलम 42

19 कामाची न्याय्य व मानवी परिस्थिती आणि प्रसूती साहाय्य कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 39 (ब) कलम 43 (क) कलम 41 (ड) कलम 42

20 कामगारांना निर्वाह वेतन (living wage) व कुटीरोद्योगांना प्रोत्साहन कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 43A (ब) कलम 42 (क) कलम 43 (ड) कलम 46

21 अनुसूचित जाती, जमाती व दुर्बल घटकांच्या शैक्षणिक व आर्थिक हितांचे संवर्धन कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 47 (ब) कलम 46 (क) कलम 45 (ड) कलम 335

22 गायी व वासरांच्या कत्तलीस प्रतिबंधाचा उल्लेख कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 47 (ब) कलम 49 (क) कलम 48A (ड) कलम 48

23 काम, शिक्षण व बेकारी-वार्धक्यात सार्वजनिक साहाय्याचा हक्क कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 42 (ब) कलम 41 (क) कलम 40 (ड) कलम 39A

24 मनरेगा (2005) हा कायदा प्रामुख्याने कोणत्या कलमाच्या अंमलबजावणीचे उदाहरण आहे?
(अ) कलम 40 (ब) कलम 41 (क) कलम 44 (ड) कलम 50

25 विधी सेवा प्राधिकरण कायदा, 1987 कोणत्या कलमाशी संबंधित आहे?
(अ) कलम 50 (ब) कलम 21A (क) कलम 39A (ड) कलम 39(ड)

26 73 वी घटनादुरुस्ती (1992) कोणत्या मार्गदर्शक तत्त्वाची अंमलबजावणी मानली जाते?
(अ) कलम 40 (ब) कलम 43B (क) कलम 46 (ड) कलम 51

27 राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा, 2013 हा कोणत्या कलमाशी सर्वाधिक संबंधित आहे?
(अ) कलम 47 (ब) कलम 48 (क) कलम 49 (ड) कलम 44

28 वन्यजीव संरक्षण कायदा, 1972 कोणत्या कलमाच्या उद्दिष्टाशी जुळतो?
(अ) कलम 50 (ब) कलम 47 (क) कलम 49 (ड) कलम 48A

29 फौजदारी प्रक्रिया संहिता 1973 ने न्यायिक व कार्यकारी दंडाधिकारी वेगळे केले. हे कोणत्या कलमाशी संबंधित आहे?
(अ) कलम 50 (ब) कलम 37 (क) कलम 51 (ड) कलम 39A

30 मार्गदर्शक तत्त्वांना घटनेचे 'नवे वैशिष्ट्य' कोणी म्हटले?
(अ) ग्रॅनव्हिल ऑस्टिन (ब) नासिरुद्दीन
(क) डॉ. बी. आर. आंबेडकर (ड) के. टी. शाह

31 मूलभूत हक्क व मार्गदर्शक तत्त्वे यांना 'घटनेचा विवेक' कोणी म्हटले?
(अ) के. टी. शाह (ब) ग्रॅनव्हिल ऑस्टिन
(क) के. सी. व्हिअर (ड) डॉ. आंबेडकर

32 मार्गदर्शक तत्त्वांना 'बँकेच्या सोयीनुसार वटणारा धनादेश' अशी टीका कोणी केली?
(अ) टी. टी. कृष्णम्माचारी (ब) डॉ. आंबेडकर
(क) नासिरुद्दीन (ड) के. टी. शाह

33 मार्गदर्शक तत्त्वांना 'नववर्षाचे संकल्प' असे कोणी म्हटले?
(अ) ग्रॅनव्हिल ऑस्टिन (ब) के. टी. शाह
(क) नासिरुद्दीन (ड) डॉ. राजेंद्र प्रसाद

34 मार्गदर्शक तत्त्वे 1935 च्या कायद्यातील कोणत्या गोष्टीसारखी आहेत, असे डॉ. आंबेडकर म्हणाले?
(अ) Concurrent List (ब) Instrument of Instructions
(क) Objectives Resolution (ड) Bill of Rights

35 मूलभूत हक्क व मार्गदर्शक तत्त्वे यांतील समतोल हा मूलभूत संरचनेचा भाग आहे, असे कोणत्या खटल्यात ठरले?
(अ) चंपकम दोराईराजन (1951) (ब) गोलकनाथ (1967)
(क) शंकरी प्रसाद (1951) (ड) मिनर्व्हा मिल्स (1980)

36 मूलभूत हक्क व मार्गदर्शक तत्त्वे यांच्यात संघर्ष झाल्यास मूलभूत हक्क वरचढ, असे कोणत्या खटल्यात ठरले?
(अ) केशवानंद भारती (1973) (ब) चंपकम दोराईराजन (1951)
(क) मिनर्व्हा मिल्स (1980) (ड) मेनका गांधी (1978)

37 कलम 31C कोणत्या घटनादुरुस्तीने जोडले?
(अ) 42 वी (1976) (ब) 44 वी (1978) (क) 25 वी (1971) (ड) 24 वी (1971)

38 कलम 31C मूळतः कोणत्या मार्गदर्शक तत्त्वांच्या अंमलबजावणीशी संबंधित होते?
(अ) कलम 48 व 48A (ब) कलम 40 व 41 (क) कलम 44 व 45 (ड) कलम 39(ब) व (क)

39 कोणते कलम गांधीवादी तत्त्व मानले जाते?
(अ) कलम 51 – आंतरराष्ट्रीय शांतता (ब) कलम 50 – न्यायमंडळ वेगळे
(क) कलम 40 – ग्रामपंचायती (ड) कलम 44 – समान नागरी कायदा

40 कोणते कलम उदारमतवादी-बौद्धिक तत्त्व मानले जाते?
(अ) कलम 43B – सहकारी संस्था (ब) कलम 46 – दुर्बल घटक
(क) कलम 40 – ग्रामपंचायती (ड) कलम 44 – समान नागरी कायदा

41 कलम 39A हे प्रामुख्याने कोणत्या प्रकारचे तत्त्व मानले जाते?
(अ) धार्मिक (ब) गांधीवादी
(क) उदारमतवादी-बौद्धिक (ड) समाजवादी

42 42 व्या घटनादुरुस्तीने कोणते कलम जोडले नाही?
(अ) कलम 43A (ब) कलम 39A (क) कलम 48A (ड) कलम 43B

43 खालीलपैकी कोणते निर्देश भाग 4 बाहेर आहेत?
(अ) कलम 45 – बाल्यावस्थेतील शिक्षण
(ब) कलम 350A – मातृभाषेतून प्राथमिक शिक्षण
(क) कलम 47 – सार्वजनिक आरोग्य
(ड) कलम 46 – दुर्बल घटक

44 हिंदी भाषेच्या प्रसाराचा निर्देश कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 350A (ब) कलम 335 (क) कलम 343 (ड) कलम 351

45 सेवांमध्ये अनुसूचित जाती-जमातींच्या दाव्यांचा विचार करण्याचा निर्देश कोणत्या कलमात आहे?
(अ) कलम 16 (ब) कलम 351 (क) कलम 335 (ड) कलम 46

46 हक्कांचे न्यायप्रविष्ट व न्यायप्रविष्ट नसलेले असे दोन प्रकार कोणत्या समितीने सुचवले?
(अ) सप्रू समिती (1945)
(ब) नेहरू समिती (1928)
(क) सरकारिया आयोग
(ड) स्वर्णसिंग समिती

47 मार्गदर्शक तत्त्वांचा मुख्य उद्देश कोणता?
(अ) कल्याणकारी राज्याची स्थापना
(ब) धर्माधिष्ठित राज्य
(क) एकपक्षीय शासन
(ड) पोलीस राज्य

48 मूलभूत हक्क कोणती लोकशाही स्थापन करतात, तर मार्गदर्शक तत्त्वे कोणती?
(अ) राजकीय लोकशाही – सामाजिक-आर्थिक लोकशाही
(ब) थेट – अप्रत्यक्ष
(क) सामाजिक – राजकीय
(ड) आर्थिक – राजकीय

49 खालीलपैकी कोणती जोडी चुकीची आहे?
(अ) कलम 44 – समान नागरी कायदा
(ब) कलम 49 – पर्यावरण संरक्षण
(क) कलम 50 – न्यायमंडळ वेगळे
(ड) कलम 40 – ग्रामपंचायती

50 खालीलपैकी कोणती जोडी बरोबर आहे?
(अ) कलम 43B – सहकारी संस्था
(ब) कलम 45 – मद्यबंदी
(क) कलम 43A – कुटीरोद्योग
(ड) कलम 41 – स्मारके

51 समान नागरी संहिता कायदा 2024 मध्ये कोणत्या राज्याने केला?
(अ) उत्तराखंड (ब) गुजरात (क) महाराष्ट्र (ड) राजस्थान

52 कलम 39(फ) – मुलांच्या निकोप विकासाच्या संधी – कोणत्या दुरुस्तीने जोडले?
(अ) 44 वी (ब) 73 वी (क) 86 वी (ड) 42 वी

53 मार्गदर्शक तत्त्वांबाबत योग्य विधान कोणते?
(अ) ती न्यायप्रविष्ट नाहीत, पण शासनात मूलभूत आहेत
(ब) ती केवळ राज्य सरकारांना लागू आहेत
(क) आणीबाणीत ती आपोआप रद्द होतात
(ड) ती न्यायालयात अंमलात आणता येतात

54 खालीलपैकी कोणते मार्गदर्शक तत्त्व नाही?
(अ) ग्रामपंचायती
(ब) अस्पृश्यता निर्मूलन
(क) समान नागरी कायदा
(ड) आंतरराष्ट्रीय शांतता

55 कोणत्या राज्यात पूर्वीपासून (पोर्तुगीज काळातील कायद्यावर आधारित) समान नागरी कायदा लागू आहे?
(अ) केरळ (ब) गोवा (क) पंजाब (ड) आसाम

56 प्रसूती लाभ कायदा, 1961 कोणत्या कलमाशी संबंधित आहे?
(अ) कलम 39A (ब) कलम 47 (क) कलम 45 (ड) कलम 42

9. उत्तरतालिका व थोडक्यात स्पष्टीकरण

1 – (क) भाग 4 – भाग 4 मध्ये कलम 36 ते 51 मार्गदर्शक तत्त्वे आहेत.

2 – (क) आयर्लंड – भारताने ही संकल्पना आयर्लंडच्या घटनेतून घेतली.

3 – (अ) कलम 37 – कलम 37 – न्यायप्रविष्ट नाहीत पण शासनात मूलभूत.

4 – (क) कलम 12 – कलम 36 नुसार भाग 3 मधील कलम 12 प्रमाणेच अर्थ.

5 – (ब) कलम 40 – कलम 40 – ग्रामपंचायतींचे संघटन.

6 – (ड) कलम 44 – कलम 44 – संपूर्ण भारतात नागरिकांसाठी समान नागरी कायदा.

7 – (क) कलम 39(ड) – कलम 39(ड) मध्ये समान कामासाठी समान वेतन.

8 – (ब) 42 वी – 39A हे 1976 च्या 42 व्या दुरुस्तीने जोडले.

9 – (ड) 97 वी (2011) – 97 व्या घटनादुरुस्तीने कलम 43B जोडले.

10 – (क) कलम 48A – मार्गदर्शक तत्त्वांमध्ये कलम 48A पर्यावरण संरक्षणाबाबत आहे.

11 – (ब) कलम 50 – कलम 50 – न्यायमंडळाचे कार्यकारी मंडळापासून विभक्तीकरण.

12 – (ब) कलम 51 – कलम 51 – आंतरराष्ट्रीय शांतता व सुरक्षितता.

13 – (अ) कलम 49 – कलम 49 – राष्ट्रीय महत्त्वाची स्मारके, स्थळे व वस्तू.

14 – (अ) कलम 47 – कलम 47 – पोषण, आरोग्य व मद्यबंदी.

15 – (अ) 44 वी (1978) – 44 व्या घटनादुरुस्तीने कलम 38(2) जोडले.

16 – (क) 6 वर्षांखालील – कलम 45 आता 6 वर्षांखालील मुलांच्या बाल्यावस्थेतील काळजी व शिक्षणाबाबत आहे.

17 – (अ) कलम 21A – 86 व्या दुरुस्तीने 21A हा मूलभूत हक्क जोडला.

18 – (क) कलम 43A – कलम 43A – 42 व्या दुरुस्तीने जोडले.

19 – (ड) कलम 42 – कलम 42 – न्याय्य व मानवी कामाची परिस्थिती आणि प्रसूती साहाय्य.

20 – (क) कलम 43 – कलम 43 – निर्वाह वेतन व ग्रामीण कुटीरोद्योग.

21 – (ब) कलम 46 – कलम 46 – दुर्बल घटकांचे शैक्षणिक व आर्थिक हित.

22 – (ड) कलम 48 – कलम 48 – शेती, पशुपालन व गोवंश कत्तलीस प्रतिबंध.

23 – (ब) कलम 41 – कलम 41 – काम, शिक्षण व सार्वजनिक साहाय्य.

24 – (ब) कलम 41 – कामाचा हक्क – कलम 41.

25 – (क) कलम 39A – मोफत कायदेशीर मदत – कलम 39A.

26 – (अ) कलम 40 – पंचायत राजला घटनात्मक दर्जा – कलम 40.

27 – (अ) कलम 47 – पोषणमान व सार्वजनिक आरोग्य – कलम 47.

28 – (ड) कलम 48A – पर्यावरण व वन्यजीव संरक्षण – कलम 48A.

29 – (अ) कलम 50 – कलम 50 – न्यायमंडळ व कार्यकारी मंडळ वेगळे.

30 – (क) डॉ. बी. आर. आंबेडकर – डॉ. आंबेडकर यांनी त्यांना 'novel feature' म्हटले.

31 – (ब) ग्रॅनव्हिल ऑस्टिन – ग्रॅनव्हिल ऑस्टिन – Conscience of the Constitution.

32 – (ड) के. टी. शाह – के. टी. शाह यांची ही प्रसिद्ध टीका आहे.

33 – (क) नासिरुद्दीन – नासिरुद्दीन यांनी अशी टीका केली.

34 – (ब) Instrument of Instructions – डॉ. आंबेडकरांनी त्यांची तुलना Instrument of Instructions शी केली.

35 – (ड) मिनर्व्हा मिल्स (1980) – मिनर्व्हा मिल्स खटल्यात समतोलाचा सिद्धांत मांडला.

36 – (ब) चंपकम दोराईराजन (1951) – 1951 च्या चंपकम दोराईराजन खटल्यात हा निर्णय झाला.

37 – (क) 25 वी (1971) – 25 व्या दुरुस्तीने कलम 31C जोडले.

38 – (ड) कलम 39(ब) व (क) – 39(ब) व (क) अंमलात आणणारे कायदे कलम 14 व 19 च्या आधारे रद्द होणार नाहीत.

39 – (क) कलम 40 – ग्रामपंचायती – ग्रामस्वराज्याची कल्पना गांधीवादी आहे.

40 – (ड) कलम 44 – समान नागरी कायदा – समान नागरी कायदा उदारमतवादी-बौद्धिक गटात येतो.

41 – (ड) समाजवादी – समान न्याय व मोफत कायदेशीर मदत – समाजवादी तत्त्व.

42 – (ड) कलम 43B – 43B हे 97 व्या दुरुस्तीने (2011) जोडले.

43 – (ब) कलम 350A – मातृभाषेतून प्राथमिक शिक्षण – कलम 350A हा भाग 17 मध्ये आहे.

44 – (ड) कलम 351 – कलम 351 – हिंदी भाषेचा विकास.

45 – (क) कलम 335 – कलम 335 – कार्यक्षमता राखून SC/ST दावे.

46 – (अ) सप्रू समिती (1945) – सप्रू समितीने 1945 मध्ये ही शिफारस केली.

47 – (अ) कल्याणकारी राज्याची स्थापना – सामाजिक-आर्थिक लोकशाही व कल्याणकारी राज्य हा उद्देश.

48 – (अ) राजकीय लोकशाही – सामाजिक-आर्थिक लोकशाही – हक्क राजकीय तर तत्त्वे सामाजिक-आर्थिक लोकशाहीसाठी.

49 – (ब) कलम 49 – पर्यावरण संरक्षण – पर्यावरण संरक्षण कलम 48A मध्ये आहे; कलम 49 स्मारकांबाबत.

50 – (अ) कलम 43B – सहकारी संस्था – 43B सहकारी संस्था; कुटीरोद्योग 43, मद्यबंदी 47, स्मारके 49.

51 – (अ) उत्तराखंड – उत्तराखंडने 2024 मध्ये समान नागरी संहिता कायदा केला.

52 – (ड) 42 वी – 42 व्या घटनादुरुस्तीने 39(फ) जोडले.

53 – (अ) ती न्यायप्रविष्ट नाहीत, पण शासनात मूलभूत आहेत – कलम 37 प्रमाणे.

54 – (ब) अस्पृश्यता निर्मूलन – अस्पृश्यता निर्मूलन (कलम 17) हा मूलभूत हक्क आहे.

55 – (ब) गोवा – गोव्यात पोर्तुगीज नागरी संहितेवर आधारित समान कायदा आहे.

56 – (ड) कलम 42 – कलम 42 – प्रसूती साहाय्य.

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा